

TEMETŐ

Írja: KORSÓS TIBOR

(Történet-dogmatikai-jogi tanulmány)

II.

A Sion hegyével¹⁸ szemben a fazekas mezeje (utóbb Hakeldama-vérmező volt a neve) terült el, melyet a Synedrium¹⁹ az Iskariotes Júdástól visszaadott 30 ezüsten vett meg; az idegenek temetkezőhelyeül szolgált.²⁰ Az evangelista²¹ a következőképp adja elő ennek történetét: „Akkor látván Júdás, aki őt (t.i. Jézust) előárulá, hogy elítélték őt, megbánta dolgát és visszavivé a harminc ezüst pénzt a főpapoknak és a véneknek, mondván: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondának: Mi közünk hozzá? Te lássad. Ő pedig eldobván az ezüst pénzeket a templomban, eltávozék és elmenvén felakasztá magát. A főpapok pedig felszedvén az ezüst pénzeket, mondának: Nem szabad ezeket a templom kincsei közé tennünk, mert *vérnek ára*.²² Tanácsot ülvén pedig, megvásárolták azon a fazekasnak mezejét *idegenek számára való temetőnek*.²³ Ezért hívják ezt a mezőt vérmezejének mind e mai napig.²⁴

Az *első keresztényeknek* nem voltak különböző temetkező helyeik, hanem úgy mint a zsidók és más népek, pusztá földbe temetkeztek. Utóbb, az *üldöztetések* alatt, a vértanúkat és egyáltalán elhunytjaikat titokban, bányaszerűen kiképzett földalatti járatokból

¹⁸Sion Jeruzsálem városának egyik dombja. Itt volt a szent sátor Dávid idejében (LXV zsolt.). Később az egész Jeruzsálemet is Sionnak nevezték. Mi keresztények a Krisztus egyházát szoktuk így nevezni. Forgács Gy.: Agenda és konfirmációi káté 1923. 159 lap.

¹⁹Szinedrium (szanhedrin), a régi zsidóknál a nagy tanács; a főpapok, a törzs- és családfők s a törvénytudók sorából választott 71 tagból állott. — Jakobi: Univ. Lex. 782 lap.

²⁰Meyers Konv. Lex. 2 kiad. 8 köt. 460 lap.

²¹Máté 27 : 3—8.

²²Apostolok csel. 1 : 18. „Ez (t.i. Júdás) hát mezőt szerze hamisságának béréből... i9. És ez tudtukra lön mindazoknak, kik Jeruzsálemben lakoznak; úgy hogy az a mező tulajdon nyelvükön Akeldamának, azaz Vérmezőnek neveztetett el.

²³a 9. jegyzetben idézett német szöveg: „... zum Begräbnis für die Ausländer“ kifejezést használ. Sokkal világosabb a szerb fordítás: „... za groblje strancima“. — Sveto jevandjelje po Mateju, Bible Lands Missions, Aid Society 358, Strand, London W.C.Z.

²⁴Siontól délre volt egy völgy, melyet Ben Hinnom vagy Ge Hinnom-nak (Gehenna, magyarosan Gyehenna) neveztek, ahová a szemetet hordták és amikor sok volt, felgyújtották. Az Új testamentum a poklot, az örök gyötrelmet nevezi így. Itt áldozták a moabiták Molochnak s később a kivégzett gonosztevők temetője lett. — Meyers Konv. Lex. 2 kiad. 9 köt. 593 lap. — Forgács i. m. 155 lap.

álló temetőkbe (katakomba) temették,²⁵ melyek különösen Róma, Nápoly, Páris és Syrakus városok alatt nyertek nevezetességet kiterjedésük által.^{25a}

A keresztény hit terjedésével azonban az egyház lassanként nem csak ingó alapítványokhoz jutott, hanem ingatlan vagyont is szerzett, azokon templomokat építvén és temetőket rendezvén be²⁶, úgy hogy már Nagy Konstantin előtt saját temetőik voltak a keresztényeknek és pedig a római törvények értelmében eleinte a városokon kívül. De már a VI. században bent a városokban, a templom körül temetkeztek s a templomnak része lett a temető, miután a helyet előzőleg a lelkész beszentelte.^{26a} A temetőket azért állították fel a templomok közelében, mert azt hitték, hogy a szent helyek, — ahol egyúttal sok vértanú nyugodot, kiknek kriptái fölé templomokat szoktak építeni, — csendesebb pihenőhelyet nyújtanak.²⁷⁻²⁸ Eme temetkezési mód az egész középkoron át tartott.²⁹

Szentté avatott személyek, püspökök, magasabb rangú papok, előkelőbb világiak (uralkodók, hercegek, kegyurak) már korán kivételesen magában a templomban temetettek el.^{29a} Konstantin császár volt az első, aki a konstantinápolyi Apostol-templomban sírhelyet nyert. Utóbb a híveket is a templomokba temették. Ez eleinte mély vallásos meggyőződésből fakadt, később azonban hiúságból történt és az oda temetettek száma mindjobban növekedett, úgy hogy a templomokat a többszöri aláaknázás már beomlással fenyegette. E veszély elhárítása céljából és a különféle visszaélések miatt, melyek a templomban nyerendő sírhelyek megszerzése körül történtek, Theodosius és Justinianus császárok tilalmazni

²⁵Tolnai V. Lex. I. 26.

^{25a}Némethy L.: Szertartások kézikönyve 6 kiad. 16 jegyz.

²⁶Konstantin császár idejében nagyobb lendületet nyert az egyházvagyon szerzése, mert megengedte, hogy a községek adomány és végrendelet útján javakat szerzhessenek, sőt ily végrendeletek bizonyos kiváltságokkal is felruháztattak. — Közgazdasági Lex. I. köt. 543 l.

^{26a}Dr. Sipos I.: Kath Egyházjog 1928. 166 lap.

²⁷Innen a német Kirchhof (lásd az 1 sz. j.) és az angol church-yard elnevezés.

²⁸Az első keresztények temetkezőhelyekül a vértanúk sírjai körül lévő térségeket választották, mivel így akarták kifejezésre juttatni, hogy a velük való közösségük még a halálon túl is fennáll. Midőn később a vértanúk ereklyéit a városokba behozták és a templomokban helyezték el, a közelükbeni temetkezésnek a római jog szabályai szerint meg kellett volna szünnie, de a szokás erősebb maradt a törvényeknél. (Keleten a városokban való temetés törvénnyel kifejezetten megengedtetett.) És végül mindenütt a templomok előudvara lett a rendes temető. — Walter Fr.: Lehrbuch des Kirchenrechts aller christ. Confessionen 14 kiad. 600 lap.

²⁹Középkori szokás szerint a halottakat a templomokban és a templomok körüli térségeken hantolták el. — Tolnai V. Lex. XVII 30.

^{29a}U prva vremena crkve zabranjeno je bilo sahranjivati pokojnike u crkvama i to s razloga što su se ondje čuvali mošti svetitelja. Ali poslije u VI vijeku ovo je ušlo u običaj, i tek u novije doba opet se to zabranjuje, dopuštajući samo da se episkopi i članovi vladalačkih porodica u crkvama sahranjuju. — Dr. Milaš N.: Pravoslavno crkveno pravo 2 kiad, 603 lap. Ma a katolikusoknál a Codex Juris Canonici 1205 can. 1 §-a értelmében templomokban csak a megyéspüspökök, nullius apátok és prelátusok, a római pápa, királyi személyek és a bitorosok temetődik el.

kezdték a templomokban való temetést, Bölcs Leó ellenben újból megengedte azt és e szokás attól kezdve az újabb időkig fennmaradt. Több egyházi gyűlés kért ugyan e rossz szokás ellen tilalmakat, de ezeket kijátszották. Csak az utóbbi időben ismerték fel eme eljárásnak egészségtelen és káros voltát s majdnem mindenütt beszüntették.³⁰

A magyaroknál is már elég korán szokásban volt a templomban és a körül temetkezni. *Szent László*³¹ egyik törvényében ezt olvassuk: „Aki . . . nem a *templom mellé* temeti az ő halottját, tizenkét napon át vezekeljen kenyéren és vizen. kalodába zárva. 1. § Ha valamely úr az ő szolgája testét vagy a falusbíró a helybeli szegény vagy jövevény halottat a *templomhoz* nem viteti, azonképpen vezekeljen.

Magyar-horvát közös jogtörténeti emlékeink is vannak e tárgyról. Ugyanis *Kálmán király*³² törvényhozása szintén tartalmaz e kérdésre vonatkozó szabályt: „Keresztények temetése ne másutt, hanem a *templom csarnokában* legyen“. Az ő idejében az egyház már nagy szerepet játszik, úgy hogy külön egyházi zsinat intézkedik vallási fegyelmi ügyekben. Ennek határozmányai között a következőket is találjuk: „Ha valaki nem vezekel valami gonosz tettéért az előírt módon és a püspök őt kiközösíti és ő megátalkodottságában hal meg, nem szabad őt a *templom czintermébe* temetni,³³ sem papnak őt beszentelni. Épen így jár, ha valaki betegségében nem hívatott papot, hacsak nem hirtelen érte őt utól a halál.³⁴ *Mátyás király*³⁵ egyik törvénycikkelye a temetők (czintermek) megsértőiről azt rendeli, hogy „azokat, akik czintermekbe berontanak, vagy berontottak, értesítés mellett kell a nyolcados törvényszékre idézni és közös tanúvallatás után azonnal el kell marasztalni. Ugyancsak Mátyás király tiltotta meg javadalomvesztés terhe alatt — mint a szentségtörés és simonia vétség egy nemét, azt a lábra kapott *átkos* és *gonosz* szokást, mely szerint a papok nem elégedvén meg törvényes és igaz jövedelmükkel, telhetetlenségükben még a megöltéktől is megtagadták az egyházban vagy *czinteremben* való eltemetést mindaddig, amíg részükre minden temetkezési és egyéb díjakon felül még egy ezüst girát vagy négy aranyat nem fizettek.³⁶

³⁰Conversations Lex. 9 kiad. 2 köt. 164 lap.

³¹Sancti Ladislai regis decretorum lib. I cap. 25. De negligentia festorum et fidelium cadaverum sepultura.

³²Colomani regis decretorum lib. I cap. 73. De sepulturis christianorum.

³³Cinterem, így nevezi népünk néhol még ma is a temetőt. Régebben így is ejtették: cintorom, cimterem, cimeteriom stb. (v. ö. fr. cimetiére nem egyéb, mint a gör. coemeterium=nyugvóhely, fekvőhely (spavalište), mert a keresztény hit szerint a halál nem más, mint ideiglenes álom, melyben az ember a feltámadás napjáig marad. — Népies szólások: Cinterem felé áll a rúdja = Halni készül. Cinteremvirág veri a fejét = Őszül. Mai napság a protestáns templomok előcsarnokát nevezik binteremnek. — Pallas N. Lex. IV. 392.

³⁴Szilágyi S.: A Magy. Nemz. Tört. II. 232.

³⁵Matthiae I decr. III art. 9.

³⁶Matthiae I decr. a. 1486 art. 63.

Werböczy Hármaskönyvében is találunk adatokat arról, hogy elődeink a templom körül temetkeztek, a javak becsűjének leírásánál a templom körüli „temetőhelyekről” is szó esik.³⁷

A városok és falvak lakosságának szaporodásával a templomok körüli temetők csakhamar elégteleneknek bizonyultak. *Külön* bekerített temetőket létesítettek, melyek a keresztutak mintájára korán művészi alakot nyernek. Már a 17. még inkább a 18. században a közhatóságok többnyire egészségrendőri szempontoktól indítatva állást foglaltak mindenek előtt a templomokban való temetkezés ellen, a 19. században ellenben egyáltalában temetkezőhelyeknek a városokban és falvakban való fenntartása ellen.³⁸ Épen ezért kezdték nagyobb városokban a temetőket a falakon kívül elhelyezni és oda hatottak, hogy kisebb helységekből és falvakban e rendszabályok, amennyire lehet, végrehajtsanak. *Ma* a legtöbb ország állami törvényei szerint a temetőnek a városokon és falvakon kívül kell lenni.³⁹

Egy időben a keresztények temetőiket úgy elhanyagolták, hogy azok izléstelen emlékműveikkel, düledező keresztjeikkel, az u. n. tetemházaikkal éktelenkedve és kis családi sírboltjaikkal csúfalkodva sivár pusztulásról és vad rendetlenségről tanúskodtak s

³⁷ „Minden más anya templomot, egy toronnyal és temetőhellyel 15 girára becsülünk. A torony nélkül épülteket, de temetőhellyel 10 girára. A fából és nem kőből épült kápolnákat, vagy imahelyet, de temetőhellyel 5 girára. Temetőhely nélkül pedig 3 girára. Partis I. Tit. 33. §§ 10—13.

^{38—39} Nálunk, a volt magyar jogterületen az 1876: XIV t. c. 117—122 §§ a következő szabályokat tartalmazták: A városok belterületein elterülő új templomok körül sírkertek nem állíthatók fel. A városok és helységek bel- és külterületein épülő új templomokban temetkezés csak a 119 §-ban említett feltételek megtartásával engedhető meg. (119 §. Sírboltok a temetőben csak hatósági engedély mellett állíthatnak fel. Az engedélynek magában kell foglalnia az építés körül megtartandó egészségügyi övrendszabályokat, valamint az eljárás tüzetes leírását, melyet, egészségügyi szempontból minden egyes temetkezésnél megtartani kell.) A városok és helységekből már létező oly templomokban és azok körül lévő sírkertekben, melyekben a temetkezés eddig tényleg szokásban volt, temetkezés jövőre hatósági engedély mellett történhetik, mely csak az esetben adható meg, ha a temetkezés a közegészségi érdekek teljes megővésével eszközölhető, ugyanez áll oly családi temetők vagy sírboltokra nézve, melyek a rendes temetőkön kívül, magánbirtokokon szándékoltnak felállíthatni, vagy már tényleg léteznek. A temetők és sírboltok körüli azon egészségrendőri intézkedések, melyek a helyi viszonyok által igényelve, — a jelen törvény és annak alapján keletkezett kormányrendelet keretén belül — a községi, illetőleg köztörvényhatósági statútárius jog tárgyát képezik. A temetőnek felállítására, nagyobbítása vagy bezáratása, továbbá a temetőknek a lakott házaktól való távolsága, fekvése, körülkerítése és fával beültetése, végre a sírok nagysága, mélysége és egymástól távolsága, a különféle helyi viszonyok és a talaj minőségéhez képest — a jelen törvény keretén belül — rendeleti úton szabályoztatik. Elhagyott temetők beépítése csak az utolsó temetkezéstől számítandó 30 év lefolyta után engedhető me. Az ország többi részeiben is nagyjában ugyanezen elvek vannak törvénybe iktatva, azért hát ismétlésnek elkerülése végett és helyszűke miatt csupán utalok a hasonló törvényekre. A volt osztrák jogterületen e tárgyról az 1784 augusztus 23 és szeptember 13, az 1788 szeptember 15, az 1834 május 23 udvari rendeletek és az 1852 szeptember 14 cs. ny. par. intézkednek, a volt szerbiai területen pedig az 1881 március 30. törvény szól e kérdésről. Hieronymi K.: Az egészségre von. törv. és rendeletek tára 1894. 87. lap; Dárday S.: Közig. törvénytár III. 337—8.

a keresztény temető eszméjének valóságos szatírája voltak. Csak a testvérközösségek⁴⁰ temetői képeztek dicséretreméltó kivételt, amennyiben gondosan ápolt kertekhez hasonlítottak. A régebbi keresztény temetők közül említést érdemelnek különösen a gyönyörű művészi alkotásokkal díszített Campo-santo Pizában, továbbá Genuában és Milánóban. Sűrűn látogatottak a prágai zsidó temető, a nürnbergi János-temető, a római S. Lorenzo temető és nálunk a zagrebi u. n. Mirogoj. Szép temetők vannak még Berlinben, Magdeburgban, Lipcsében, Frankfurtban, Karlsruheban, Münchenben, stb. A legremekebb azonban mindnyájuk között a párisi Pere Lachaise, mely az ott nyugvó híres személyeknek emelt költséges emlékműveivel gyönyörű ligethez hasonlít.⁴¹ Különben az utóbbi időben majdnem minden nevezetesebb városban tettek valamit a temetők méltó ékesítése érdekében.

A temetők városokon kívül való elhelyezésének szükségességét nem csak egészségügyi szempontokból ismerték fel, hanem azt is belátták, hogy e helyek külső elrendezését a művészetnek kell átengedni, mely itt különösen mint műkertészet, kőfaragó- és szobrászművészet fog szerepelni.⁴²

Most következik még e kérdésnek az első közleményben bejelentett egyházi ismertetése, amire azonban a történeti (leíró) résznek reméltnél nagyobb terjedelme miatt sajnos csak később kerülhetne sor. (Folytatása következik.)

⁴⁰Herrnhuti testvérközösség néven ismeretes azon vallásfelekezet, melyet gróf Zinzendorf Lajos alapított azokból a cseh-morva atyafiakból, kik vallásuk miatt hazájukban üldöztetvén, hozzá menekültek s kik itt Hutberg mellett Herrnhut (Úr oltalma) városkát alapították (1722). Tagjai buzgó hitéletet éltek. Lásd bővebben Gross-Schueler-Novak: Udzbenik crkvenog prava kat. crkve 1930. 82 lap.

⁴¹Itt alusszák örök álmukat: Abélard, Perier, Talma, Chopin, Bellini, Champollion, Macdonald, Blanqui, Massena, Beaumarchais, Béranger, Mortier, Moliere, Gay Lussac, Laplace, Morny, Delacroix, Bizet, Musset, Arago, Thiers stb. — Pallas N. Lex. XIII 815. — Ide temették a Moszkvában nemrég elhunyt és onnan hazaszállított Henry Barbusse-t is. (Napló akkori hiráda.)

⁴²Az új mecenás azonban nem csupán hőseinek emlékműveit rendeli meg a mestereknél, hanem egyebet is kíván tőlük. Nevezetesen a nagy vagyoni fellendülés után kinyitja a szobrászoknak a temetőit is. Fejedelmek, egyházi és világi arisztokraták előjoga volt a művészi sír a régi világban. A hatalom új birtokosa, a gazdag polgárság, átveszi elődeinek ezt az előjogát is. Nagyszabásúvá válik a hajdan oly egyszerű temető. Maradandó kő- és bronzművek népesítik a mulandóság kertjét. Büszkén vonul be az új rend a drága kriptákba, a diszsirokba. És szobrászok készítenek a modern fejfát. Bő tér nyílt itt a mestereknek, itt lehetséges volt bensőséges finoman melancholikus érzéseknek kifejezést adni, mert a temető költészete más, mint az emlékmű páthosza. Egész Európán végig számottevővé finomodik a temető szobrászata. Ez az ág, mely a modern mecenás szobrászati szükségletének nem kis részét jelenti, gazdaggá válik e században a kiváló művekben. — Műveltség könyvtára: A Művészetek könyve 470—1 lap.